Joanna Treska
Instytut Polonistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski

Przygotowanie systemu szkolnictwa na przyjęcie uczniów przybyłych z zagranicy – próba porównania rozwiązań szwedzkich i polskich

Polska z roku na rok przyjmuje coraz większą grupę imigrantów, choć ich liczba, w porównaniu ze statystykami innych krajów europejskich, jest nadal dość niska. W szkołach pojawia się coraz więcej dzieci, które rozpoczęły edukację za granicą i które nie władają polszczyzną w stopniu pozwalającym na pełne korzystanie z oferty edukacyjnej. Problem dotyczy nie tylko cudzoziemców, ale również obywateli polskich, powracających wraz z rodzicami z emigracji. Uczniowie nowo przybyli, którzy stosunkowo niedawno zostali włączeni do systemu edukacji, borykają się z problemem niedostatecznej znajomości języka polskiego, niedostosowaniem wynikającym z różnicy w organizacji szkolnictwa kraju poprzedniego zamieszkania, przeżywają szok kulturowy, czasem zmagają się z trudnymi doświadczeniami uchodźczymi lub nawet traumą wojenną[1]. Wsparcie językowe, pedagogiczne i psychologiczne uczniów przybyłych z zagranicy to zadanie, przed którym stoi system szkolnictwa nie tylko Polski. To ogromne wyzwanie na przykład dla Szwecji, która w ostatnim czasie przyjęła znaczną liczbę uchodźców, w tym dzieci objęte obowiązkiem szkolnym. Doświadczenia tego kraju mogą stać się inspiracją dla osób odpowiedzialnych za tworzenie polityki edukacyjnej w Polsce, a także pedagogów i władz szkolnych poszukujących lepszych rozwiązań.

W niniejszym artykule zostaną porównane rozwiązania prawne oraz przyjęte praktyki pracy z dziećmi nowo przybyłymi w Polsce i Szwecji. Podstawą prawną jest szwedzka Ustawa o edukacji Skollagen z dnia 1 grudnia 2010 roku, obowiązująca od 1 lipca 2011 roku[2] oraz polska Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, która weszła w życie 1 września 2017 (Dz.U. 2017, poz. 59). Nowa ustawa wprowadza niewiele zmian w kwestii kształcenia dzieci przybywających z zagranicy, a jej zapisy opierają się na przepisach Ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 z późniejszymi zmianami (Dz.U. 1991, nr 95, poz.

[1] Zob. E. Januszewska, *Dziecko czeczeńskie w Polsce. Między traumą wojenną, a doświadczeniem uchodźctwa*, Toruń 2010.

[2] Więcej o ustawie na stronie: https://sweden.se/society/education-in-sweden/; tekst ustawy w języku szwedzkim dostępny na stronie: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (dostęp: 15-06-2017)

425). Zarówno polskie, jak i szwedzkie prawo gwarantuje bezpłatną edukację wszystkim uczniom do ukończenia 18 roku życia.[3]

Dodatkowo zostaną przedstawione uwagi na temat realizacji wyżej wymienionych aktów prawnych w praktyce – uwzględniono wnioski autorów raportów i prac badawczych oraz obserwacje nauczycieli polskich pracujących w szkołach szwedzkich.[4]

Dzieci przybywające z zagranicy w Szwecji i Polsce

Królestwo Szwecji, udzielając schronienia uciekinierom z Niemiec, krajów bałtyckich oraz innych krajów skandynawskich, stało się od czasów II wojny światowej państwem imigracyjnym. Po wojnie zaczęto przyjmować również imigrantów ekonomicznych, głównie z Finlandii, Włoch, Grecji, krajów byłej Jugosławii, czy Turcji. Ruch migracyjny zwiększył się znacznie po przystąpieniu do układu z Schengen w 2001 roku.[5]

Szwecja od wielu lat przyjmuje uchodźców z państw ogarniętych wojną. W latach 1980-1989 udzieliła schronienia prawie 7 tys. uchodźców z Iraku i 27 tys. uciekinierów z Iranu, w latach 90. przyjęła 100 tys. azylantów z krajów byłej Jugosławii (głównie Bośni) i 3,6 tys. Albańczyków z Kosowa. Kolejna duża fala uciekinierów przybyła do Szwecji w ostatnim czasie – jak podaje Szwedzka Agencja ds. Migracji tylko w 2015 o azyl ubiegało się ponad 162 tys. osób, głównie z Syrii i Afganistanu, z czego ponad 70 tys. były to osoby w wieku poniżej 18 lat, w tej liczbie ponad 35 tysięcy to dzieci, które przybyły samotnie.[6] Tak duży napływ imigrantów znacznie obciążył społeczeństwo szwedzkie, co spowodowało zmiany w prawie migracyjnym i ograniczenie liczby zezwoleń na pobyt stały oraz wymusiło ściślejszą kontrolę granic.[7]

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat społeczeństwo szwedzkie stało się różnorodne etnicznie. Według danych udostępnianych przez Stasistiska centralbyrån w 2016 roku

---

[3] Zob. Dz.U. 2017, poz. 59, Art. 165 oraz Skollagen 1 kap, 8 §, 10 §.

[4] Dzięki wsparciu Związku Nauczycieli Polskich w Szwecji, pracowników naukowych Instytutu Języków i Literatur Słowiańskich Uniwersytetu Sztokholmskiego oraz uprzejmości nauczycieli polskich pracujących w szkołach w gminie Södertälje oraz Ekerö udało mi się odbyć kilka wizyt studyjnych. Za możliwość odbycia tych praktyk oraz wszelkie cenne uwagi serdecznie dziękuję.

[5] Zob. Sweden and migration (online), dostępny na stronie: https://sweden.se/migration/ (dostęp: 15-06-2017)

[6] Zob. Asylum applications, Statistics for 2015 (online), dostępny na stronie: https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Facts-and-statistics-/Statistics/2015.html (dostęp: 15-06-2017)

[7] Tamże

populacja Szwecji wyniosła 9,9 mln, z czego ok. 20% to osoby urodzone poza krajem.[8] Znaczny odsetek ludności zamieszkałej na terenie Królestwa Szwecji to obywatele innych państw – w 2015 roku wynosił on ok. 7,8% populacji. W 2016 roku w Szwecji przebywało ponad 850 tys. obywateli innych krajów, z czego ponad 89 tys. to dzieci w wieku 5-14 lat.[9] Dla porównania w Polsce w 2015 roku odsetek obywateli innych krajów wyniósł zaledwie 0,4%, czyli ok. 149 tys.[10] Dużo mniej osób wnioskuje do polskich urzędów o status uchodźcy - wg danych Urzędu do Spraw Cudzoziemców w 2015 r. złożono 4927 wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej, które dotyczyły 12,325 osób[11]. W konsekwencji także odsetek dzieci cudzoziemskich uczęszczających do polskich szkół publicznych jest nieporównywalnie mniejszy. W 2013 roku w szkołach na terenie całej Polski uczyło się 6002 uczniów będących obywatelami innego kraju[12], w tym najwięcej w szkołach podstawowych – 3460.[13]

Zróżnicowanie etniczne szwedzkiego społeczeństwa przekłada się na wielokulturowość placówek edukacyjnych. Urząd ds. Szkolnictwa (Skolverket) podaje, że statystycznie co piąte dziecko w szkole podstawowej jest dwu- lub wielojęzyczne, a uczniowie w szwedzkich szkołach mówią ponad 100 różnymi językami.[14] W rzeczywistości to zróżnicowanie rozkłada się nierównomiernie - obok szkół, w których ogromny procent uczniów jest dwu- lub wielojęzycznych, istnieją także szkoły praktycznie niezróżnicowane językowo. Misją szwedzkiego systemu edukacyjnego jest zapewnienie każdemu uczniowi

---

[8] Zob. Statistiska centralbyrån; Population -> Number of inhabitants, Foreign-born persons (online); statystyki dostępne na stronie: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/?rxid=9493dca2-f187-4a11-979c-1eeeffc6426f (dostęp: 15-06-2017).

[9] Zob. Statistiska centralbyrån; Population -> Foreign citizens; (online); statystyki dostępne na stronie: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/?rxid=9493dca2-f187-4a11-979c-1eeeffc6426f (dostęp: 15-06-2017).

[10] Dane na dzień 1 stycznia 2016, Eurostat, Non-nationals (online), dostępne na stronie http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics, (dostęp: 15-06-2017).

[11] Sprawozdanie-z-wykonywania-ustawy-o-ochronie-miedzynarodowej-za-2015-rok, dostępny na stronie: http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/raport-roczny-ochrona-miedzynarodowa/2015-2/, (dostęp: 01-06-2016)

[12] W 2013 roku w Szwecji przebywało 68 982 tysiące dzieci w wieku 5-14 lat, będące obywatelami innego kraju. Zob. Statistiska centralbyrån; Population -> Foreign citizens by age and year (online); statystyki dostępne na stronie: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/?rxid=9493dca2-f187-4a11-979c-1eeeffc6426f (dostęp: 15-06-2017).

[13] Zob B. Jędryka, *Status języka polskiego jako drugiego oraz obcego w polskiej szkole,* [w:] „Poradnik Językowy" nr 10/ 2014, s. 42-53.

[14] Zob. *Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever* (online), dostępne na stronie: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3038.pdf%3Fk%3D3038 (dostęp: 05-06-2017)

pełnego rozwoju, zgodnego z jego zdolnościami, niezależnie od płci, światopoglądu, stopnia niepełnosprawności, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego lub miejsca zamieszkania w Szwecji.[15] Niestety, jak pokazały wyniki testów PISA, chłopcy osiągają przeciętnie gorsze wyniki niż dziewczynki, dzieci rodziców gorzej wykształconych mają większe trudności, dużo słabiej wypadają również uczniowie pochodzący z rodzin imigranckich, szczególnie ci, którzy późno zostali włączeni do systemu oświaty. Dzieci migranckie, które rozpoczęły szkołę w wieku 7 lat, osiągały wyniki porównywalne z wynikami uczniów szwedzkich[16]. W celu poprawy jakości edukacji rząd szwedzki przeznaczył dodatkowe środki na lata 2016-2019 na poprawę oferty edukacyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci nowo przybyłych.[17]

Wnioski dotyczące jakości edukacji dzieci przybyłych z zagranicy w Polsce również nie napawają optymizmem. K. Błeszyńska w raporcie *Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych* z 2010 roku oceniła, że „sytuacja uczniów obcokrajowców pobierających naukę w badanych szkołach jest niezbyt korzystna i zagraża zarówno ich rozwojowi, jak i realizacji obowiązku szkolnego".[18] Błeszyńska wylicza szereg powodów takiego stanu rzeczy – oprócz problemów spowodowanych nieznajomością języka przez uczniów i ich rodziców wymienia także niedostateczne przygotowanie placówek oświatowych, które nie korzystają w pełni z zasobów środowiska lokalnego, nie otrzymują dostatecznego wsparcia ze strony agencji rządowych, odpowiedzialnych za integrację migrantów i pomoc uchodźcom. K. Błeszyńska zwraca uwagę również na niekompetencję kadry – brak psychologów i pedagogów przeszkolonych do pracy z dziećmi przeżywającymi szok kulturowy lub zmagającymi się z traumą, nieumiejętność włączenia dziecka nowo przybyłego do pracy w klasie, brak wsparcia metodycznego i rozwiązań pozwalających na ocenę postępów szkolnych. Szkoły często nie oferują dzieciom cudzoziemskim zajęć wyrównawczych, mimo zaistnienia takiej potrzeby. Problem są też pojawiające się postawy

---

[15] O szwedzkiej szkole, [online], dostępne w Internecie *http://www.omsvenskaskolan.se/polska/foersta-tiden-i-skolan/* [dostęp: 15-06-2017]

[16] Barnen och eleverna, [w:] Skolverkets lägesbedömning 2017 , raport 455/2017 (online), Skolverket, s.35-46, dostępny na stronie: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/barn-och-elever-med-utlandsk-bakgrund?_xurl_=http://www5.skolverket.se/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3786.pdf?k=3786 (dostęp: 15-06-2017)

[17] K. Jakacka-Mikulska, A. Botström, Dobre praktyki w przyjmowaniu uczniów nowoprzybyłych do systemu edukacji – model szwedzki, [w:] (z)powrotem w Polsce. Poradnik dla osób wracających do Polski (online), Warszawa 2016, s.19-22, dostępny na stronie: http://www.stopociech.pl/s/images/stories/download/Senat_2016_Publikacja_Z_Powrotem_w_Polsce.pdf (dostęp: 15-06-2017)

[18] K. Błeszyńska, Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych – perspektywa szkoły. Raport z badań, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010, s. 109

ksenofobiczne polskich uczniów wobec cudzoziemskich rówieśników oraz sporadycznie przejawy rasizmu. Autorka raportu stwierdza również, że „uczniowie ci zniechęcają się do nauki i są spostrzegani jako obniżający ogólny poziom nauczania w klasie i szkole."[19]

12 miesięcy czy 4 lata – okres wsparcia dla uczniów nowo przybyłych w Szwecji i w Polsce

Szwedzki system szkolnictwa przewiduje szereg rozwiązań ułatwiających edukację uczniom przybyłym z zagranicy m.in. klasy przygotowawcze, dodatkowe kursy języka szwedzkiego jako drugiego, czy dokształcanie w języku ojczystym. Uczeń nowo przybyły jest definiowany jako taki, który swoją edukację rozpoczął w innym kraju lub który podjął na nowo edukację w Szwecji przerwaną z powodu pobytu za granicą.[20] Przepisy te dotyczą zarówno imigrantów, jak i reemigrantów. Status nowo przybyłego przysługuje uczniowi przez kolejne 4 lata.

W Polsce uczniowie cudzoziemscy, którzy nie znają języka polskiego w wystarczającym stopniu lub u których stwierdzono konieczność uzupełnienia różnic programowych, mają prawo do bezpłatnej nauki języka polskiego i zajęć wyrównawczych. Obowiązujące przepisy nie odnoszą się do okresu, w którym przysługuje im prawo do dodatkowych lekcji języka polskiego. W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 czytamy, że „dodatkowe zajęcia lekcyjne z języka polskiego są prowadzone indywidualnie lub w grupach w wymiarze pozwalającym na opanowanie języka polskiego w stopniu umożliwiającym udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych." [21] Jednak już uczniowie reemigrujący, którzy są obywatelami polskimi, mogą korzystać z bezpłatnych lekcji języka polskiego oraz zajęć wyrównawczych nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Również tylko przez rok przysługuje dzieciom cudzoziemskim prawo do opieki pomocy nauczyciela władającej ich językiem ojczystym.[22] Polskie prawo skłania się zatem do udzielania pomocy uczniom nowo przybyłym jedynie przez okres 1 roku, po tym czasie tracą oni większość praw.

---

[19] Tamże, s.110

[20] Skollag (2010: 800), 3 kap., 12 a §

[21] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, Dz.U 2017, Poz. 1659, § 17.2.

[22] Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, Dz.U. 2017, poz. 59, Art. 165.

Istnieje obawa, że roczne wsparcie uczniów migranckich oraz reemigrujących jest czasem zbyt krótkim. Niedostateczna kompetencja komunikacyjna nie powinna być hamulcem w rozwoju intelektualnym dzieci. Osiągnięcie odpowiedniego poziomu kompetencji w języku edukacyjnym zajmuje znacznie więcej czasu. Płynność nabyta w języku codziennej komunikacji może dawać złudne wrażenie, że uczeń wielojęzyczny osiągnął poziom porównywalny z rówieśnikami, a trudności szkolne, pojawiające się w trakcie jego edukacji, rzadko łączone są z niedostatkiem kompetencji językowej. [23]

Mapowanie umiejętności szkolnych

Władze szwedzkich szkół decydują o przydzieleniu ucznia nowo przybyłego do klasy docelowej lub klasy przygotowawczej do 2 miesięcy od zapisu dziecka do szkoły. W tym czasie mają obowiązek przeprowadzić mapowanie umiejętności szkolnych.[24] Odbywa się ono w języku ucznia z pomocą tłumacza lub nauczyciela dwujęzycznego. Przebiega 3-etapowo, przy czym dwa pierwsze etapy są obowiązkowe i to na podstawie ich wyników podejmowana jest decyzja o umieszczeniu ucznia w odpowiedniej klasie. Od kwietnia 2016 materiały i wymagania dotyczące mapowania są wystandaryzowane i dostarczane przez Urząd ds. Szkolnictwa Skolverket. Etap pierwszy to rozmowa, której celem jest nawiązanie kontaktu z uczniem, a także uzyskanie informacji o jego wcześniejszych doświadczeniach edukacyjnych, umiejętnościach zdobytych poza szkołą, zainteresowaniach, a także oczekiwaniach wobec szkoły. Rozmowa ta ma na celu znalezienie mocnych stron ucznia i odkrycie jego potencjału – zdarza się bowiem, że do szwedzkich szkół trafiają dzieci, które formalnie nigdy nie uczęszczały do szkoły, posiadają jednak pewne kompetencje przekazane przez rodzinę, nabyte w czasie pracy, itp. Na drugim etapie sprawdzane są umiejętności czytania[25] i myślenia matematycznego[26]. Część trzecia jest nieobowiązkowa, lecz zalecana –

[23] Zob. C. Baker C, *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (4th edition), Multilingual Matters LTD, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney 2006, s. 173-180.

[24] Mapowanie może zostać przeprowadzone w szkole lub w centrum dla nowo przybyłych, w zależności od gminy.

[25] Dostępne są testy sprawdzające umiejętność rozpoznawania liter w alfabecie łacińskim i czytania prostego tekstu dla najmłodszych uczniów oraz takich, którzy mieli utrudniony dostęp do edukacji przed przybyciem do Szwecji oraz trudniejsze wersje testu, sprawdzające umiejętność czytania ze zrozumieniem, analizy i wyciągania wniosków.

[26] Nie jest to *stricte* test matematyczny sprawdzający umiejętność rachowania, skupia się raczej na umiejętności myślenia analitycznego, rozwiązywania problemu, argumentacji i umotywowania zaproponowanego rozwiązania.

dostarcza_informacji o wiedzy i umiejętności dzieci z zakresu poszczególnych przedmiotów. Pomaga zaplanować dalszą edukację ucznia przez nauczycieli przedmiotowych.[27]

Polska ustawa pozostawia dowolność placówkom edukacyjnym w kwestii sposobu i przebiegu sprawdzania kompetencji ucznia. Rozporządzenie z dnia 23 sierpnia 2017 mówi jedynie o konieczności przeprowadzania sprawdzianów predyspozycji językowych lub uzdolnień kierunkowych w przypadku przyjmowania ucznia do szkół wymagających od kandydatów szczególnych predyspozycji – np. szkół artystycznych lub oddziałów dwujęzycznych. Szkoły przeprowadzają wszelkie sprawdziany kompetencji w oparciu o własne zasoby.

Klasy przygotowawcze

Szwedzkie prawo oświatowe daje szkołom możliwość organizowania klas przygotowawczych dla dzieci nowo przybyłych lub włączania tych uczniów bezpośrednio do klas docelowych.[28] Jeszcze kilka lat temu umieszczanie dzieci w oddziałach przygotowawczych było powszechną praktyką. Nauka w tego typu klasach trwała z reguły 3 semestry, jednak w niektórych przypadkach przedłużała się nawet do 6 lat.[29] Plusem takiego rozwiązania jest możliwość przeprowadzania intensywnego kursu języka szwedzkiego, łagodne wprowadzanie w nowe środowisko szkolne, przebywanie uczniów w grupie osób o podobnym statusie. Obecnie szkoły wycofują się jednak z tych rozwiązań. W klasach przygotowawczych naucza się głównie języka szwedzkiego oraz kilku wybranych przedmiotów w ograniczonym zakresie. Kształcenie jest *de facto* wstrzymane do czasu nabycia kompetencji w języku, co w dłuższej perspektywie oznacza zahamowanie rozwoju ucznia i uniemożliwienie mu osiągnięcia wiedzy i umiejętności na poziomie wymaganym od uczniów szwedzkich. Problemem jest też segregacja dzieci nowo przybyłych i brak integracji ze społecznością lokalną.

Umieszczenie dzieci cudzoziemskich od razu w klasach docelowych również nie jest idealnym rozwiązaniem, o czym doskonale wiedzą nauczyciele w Polsce, gdzie ten model do

---

[27] Zob. Kartläggning av nyanlända elevers kunskaper (online), dostępny na stronie: https://bp.skolverket.se/web/kartlaggningsmaterial/start (dostęp: 15-06-2017) oraz Skolverkets kartläggningsmaterial för bedömning av nyanlända elevers kunskaper(online), dostępny na stronie: https://bp.skolverket.se/documents/10192/19360632/Presentation_Kartl%C3%A4ggningsmaterialet.pdf/2d05463c-3bb7-457e-97b4-2c00f388c9d2 (dostęp: 15-06-2017).

[28] Skollag 3kap, 12 f §.

[29] J. Nilsson, M. Axelsson Monica, *"Welcome to Sweden": Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes,* [w:] "International Electronic Journal of Elementary Education", 2013, 6(1), 137-164.

niedawna był obowiązującym. Bez odpowiedniego wsparcia metodycznego, przeszkolenia nauczycieli, dostosowania metod nauczania i prezentacji wprowadzanego materiału do indywidualnych potrzeb, uczniowie nowo przybyli, których kompetencja językowa jest na zbyt niskim poziomie, nie odniosą sukcesu edukacyjnego. Jednak przy odpowiednim wsparciu dydaktycznym i pedagogicznym zanurzenie dzieci w języku edukacji może przynieść wiele korzyści.

Szwedzkie szkoły czasem decydują się na rozwiązanie pośrednie – organizację klas przygotowawczych, szczególnie dla starszych uczniów z dużymi brakami w edukacji, na czas nie dłuższy niż dwa lata. Przy tym zaleca się, aby część przedmiotów, niewymagających bardzo dobrej znajomości szwedzkiego, była realizowana w klasie docelowej. Sposób realizacji programu przez ucznia nowo przybyłego i model, który zostanie dla niego wybrany, zależy od decyzji szkoły[30]. Jak możemy przeczytać w raporcie pt. "Reception of newly arrived migrants and assessment of previous schooling"

> Whichever system is used, there is a need to have high expectations coupled with a high level of support in order to succeed. It is important to tailor support for the individual student and not to look upon immigrant pupils from a deficit perspective. They have both a language capital and are also often very ambitious. It is crucial to harvest that ambition as fast as possible and show the refugee student that a new successful life is possible and accessible through education.[31]

W 2016 roku ustawodawca polski dał możliwość placówkom szkolnym organizowania oddziałów przygotowawczych dla uczniów przybywających z zagranicy, którzy „wymagają dostosowania procesu kształcenia do ich potrzeb i możliwości edukacyjnych, a także dostosowania formy organizacyjnej wspomagającej efektywność ich kształcenia."[32] Obecnie obowiązująca ustawa przewiduje, że okres nauki dziecka cudzoziemskiego w klasie przygotowawczej powinien trwać do końca roku szkolnego, w którym zostało ono zakwalifikowane do nauki w tego typu oddziale, przy czym istnieje możliwość skrócenia tego czasu lub wydłużenia go o kolejny rok.[33] Uczniowie realizują obowiązujący program nauczania „z dostosowaniem metod i form ich realizacji do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych",[34] a także odbywają kurs języka polskiego dla cudzoziemców. Edukację w

---

[30] Skollag, 3kap 12 f §.

[31] *Reception of Newly Arrived Immigrants, and assessment of previous schooling*, przyg. Per Kornhall, Peer learning activity in Sweden, 6-7 April 2016 Stockholm (online), s. 5, dostępny na stronie: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/pla-stockholm-highlight_en.pdf. (dostęp: 15-06-2017)

[32] Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, Dz.U. 2017, poz. 59, Art. 165.11

[33] Dz.U. 2017, poz. 59, Art. 165.13

[34] Dz.U 2017, Poz. 1659, § 16.3.

oddziałach przygotowawczych mogą wspomagać asystenci nauczyciela, władający językiem ojczystym uczniów.[35]

Szwedzki jako drugi język

Dzieci nowo przybyłe w Szwecji uczęszczają również na dodatkowe lekcje szwedzkiego; sposób organizacji tych zajęć zależy od placówki edukacyjnej. Lekcje mogą odbywać się w większych grupach lub w formie warsztatów indywidualnych, dodatkowo lub w godzinach zajęć, z których uczniowie są zwalniani.

Szwedzki system przewiduje także możliwość realizacji przedmiotu *język szwedzki jako drugi* w całym okresie nauki, w miejsce tradycyjnego *języka szwedzkiego.* Programy obu przedmiotów różnią się od siebie, inne są również wymagania końcowe. W przeciwieństwie do systemu polskiego, nauczyciele zajmujący się prowadzeniem kursów dodatkowego języka szwedzkiego dla uczniów nowo przybyłych muszą legitymować się odpowiednim wykształceniem. Dodatkowo Urząd ds. Szkolnictwa Skolverket oferuje kursy dla całej kadry pedagogicznej z zakresu dydaktyki szwedzkiego jako obcego, również nauczycieli przedmiotowych. Nauczanie dostosowane do potrzeb dzieci wielojęzycznych jest ważną kompetencją pedagogiczną i ma duży wpływ na jakość edukacji w szkołach.[36]

Polski system szkolnictwa również przewiduje naukę języka polskiego dla uczniów, którzy nie mają wystarczających kompetencji językowych. Nauka odbywa się w formie bezpłatnych, dodatkowych lekcji w wymiarze nie niższym niż 2 godziny tygodniowo.[37] Uczniowie uczestniczą przy tym w zajęciach z języka polskiego w normalnym trybie i teoretycznie są zobowiązani do zaliczenia przedmiotu według wymogów stosowanych wobec dzieci jednojęzycznych.

Dokształcanie w języku ojczystym (Studiehandledning på modersmålet)

Uczniowie cudzoziemscy w Szwecji mogą liczyć również na dodatkowe lekcje wyrównawcze prowadzone w ich języku ojczystym[38]. Ideą tego rodzaju pomocy jest z jednej strony wspieranie wielojęzyczności, z drugiej przeświadczenie, że rozwój i edukacja nie może

---

[35] Dz.U 2017, Poz. 1659, § 16.

[36] Zob. https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundsarskola/laroplan/subject.htm?tos=GRSAR&subjectCode=GRSASVA01 (dostęp:15-06-2017)

[37] Dz.U 2017, Poz. 1659, § 17.

[38] Z informacji przekazanych przez nauczycieli polskich pracujących w szwedzkich szkołach wynika, że obecnie uczniowi nowo przybyłemu przysługuje jedna godzina takich zajęć w tygodniu, jednak w indywidualnych przypadkach szkoła może dokupić większą liczbę godzin.

być odłożona w czasie, do momentu osiągnięcia dostatecznej kompetencji w języku szwedzkim. Dodatkowe instrukcje w języku ojczystym udzielane są przez nauczyciela władającego zarówno językiem szwedzkim, jak i językiem ojczystym ucznia. Nauczyciel ten, w zależności od potrzeb, może tłumaczyć i powtarzać materiał omawiany wcześniej na lekcji, uczestniczyć w zajęciach w roli tłumacza i nauczyciela wspomagającego lub przygotowywać dzieci na wprowadzenie nowych zagadnień poprzez nauczenie słów kluczowych, struktur i wyjaśnienie centralnych pojęć.[39] Sukces tego typu zajęć, jak wskazują nauczyciele dwujęzyczni pracujący z uczniami polskiego pochodzenia, zależy przede wszystkim od jakości współpracy z nauczycielem prowadzącym, który powinien dokładnie określić potrzeby ucznia i zwrócić uwagę na problemy wymagające interwencji, powtórzenia, wyjaśnienia w języku ojczystym. Jeśli ten warunek jest spełniony, tego typu pomoc jest nieocenionym wsparciem dla dziecka nowo przybyłego. Nauczyciel dwujęzyczny w miarę postępów ucznia w opanowaniu języka powinien częściej przechodzić na szwedzki. Do jego zadań należy ponadto pomoc w pokonaniu szoku kulturowego oraz pokazanie różnic i miejsc wspólnych w obu perspektywach kulturowych. Zarówno nauczyciele dwujęzyczni, jak i nauczający języka szwedzkiego jako drugiego są zachęcani do korzystania z zasobów e-learningowych i różnorodnych materiałów edukacyjnych, również w języku ucznia.[40]

Polskie przepisy dają możliwość prowadzenia dla dzieci przybyłych z zagranicy zajęć wyrównawczych przez okres 12 miesięcy.[41] Rozporządzenie z dnia 23 sierpnia 2017 wskazuje, że zajęcia mają służyć wyrównaniu różnic programowych i nadrobieniu zaległości, zatem cel ich organizacji jest nieco inny niż szwedzkiego Studiehandledning**,** które skupia się na nauczaniu programu obowiązującego ucznia w danym momencie. Z danych uzyskanych z Biura Edukacji Miasta Warszawy za rok 2014 wynika, że szkoły dużo rzadziej organizują zajęcia wyrównawcze, niż dodatkowe lekcje polskiego. W warszawskich szkołach podstawowych z lekcji polskiego korzystało około 215 uczniów, podczas gdy zajęcia wyrównawcze zamówiono dla 60 osób.

---

[39] *Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever,* , (online), Skolverket, 2016, s.27-30, dostęp na stronie: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskildpublikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3038.pdf%3Fk%3D3038 (dostęp:05-06-2017)

[40] K. Jakacka-Mikulska, A. Botström, Dobre praktyki w przyjmowaniu uczniów nowoprzybyłych do systemu edukacji – model szwedzki, [w:] (z)powrotem w Polsce. Poradnik dla osób wracających do Polski (online), Warszawa 2016, s.19-22, dostępny na stronie:http://www.stopociech.pl/s/images/stories/download/Senat_2016_Publikacja_Z_Powrotem_w_Polsce.pdf (dostęp: 15-06-2017)

[41] Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991, Art. 94a. 4c. oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 września 2016 r. § 19., Dz.U Poz. 1453.

Polski system edukacji nie przewiduje również prowadzenia kształcenia w języku ojczystym, choć istnieje prawna możliwość zatrudnienia osoby władającej językiem ojczystym ucznia w charakterze pomocy nauczyciela.[42] Zakres obowiązków takiego nauczyciela, nie jest definiowany przez ustawę, więc oprócz wypełniania zadań asystenta kulturowego – mediatora wpierającego dzieci cudzoziemskie i kadrę nauczycielską we wzajemnym porozumieniu, może pełnić obowiązki nauczyciela dwujęzycznego, wspierającego w nauce z wykorzystaniem języka ojczystego.[43] Z pewnością stała obecność nauczycieli wspomagających byłaby dużą pomocą dla placówek, w których uczą się dzieci nowo przybyłe. Ich nieobecność w wielu szkołach spowodowana jest brakiem nakładów finansowych i odrzucaniem wniosków szkół przez organy odpowiedzialne za przyznawanie dodatkowych środków.[44]

Nauczanie języka ojczystego

Szwedzka szkoła daje również możliwość uczniom pochodzącym ze środowisk wielojęzycznych nauki języka ojczystego w ramach dodatkowych, nieobowiązkowych lekcji, które są organizowane dla grupy przynajmniej pięciu osób. Ideą nauczania języka pierwszego w szkołach jest nie tylko promocja wielojęzyczności – język ojczysty to ważna część tożsamości dziecka, a także podstawa, dzięki której rozwija ono swoje zdolności poznawcze. Na języku pierwszym opiera się dalsza edukację dziecka, w tym również nabywanie kolejnych języków. [45]

Polski system szkolnictwa nie organizuje żadnej formy nauki w języku ojczystym ucznia, ani w formie dodatkowych zajęć wyrównawczych, ani w postaci lekcji języka. Szkoły mają jedynie obowiązek pomóc placówkom dyplomatycznych kraju pochodzenia uczniów

---

[42] Od stycznia 2010 roku, zgodnie z art. 94a, ust. 4a ustawy z dnia 07.09.1991 o systemie oświaty (Dz.U. 2004 nr 256 poz. 2572 z późn.zm.).

[43] Więcej o roli asystenta kulturowego w: *Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne*, red. N. Klorek, K. Kubin, Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa 2012.

[44] N. Klorek, Pomoc nauczyciela – szczególna forma wsparcia udzielana szkołom przez organ prowadzący. Przykład warszawskiego Targówka, [w:] Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne, red. N. Klorek, K. Kubin, Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa 2012, s. 203-218.

[45] Mother Tongue Education (online), Skolverket, dostępny na stronie: http://modersmal.skolverket.se/engelska/index.php/om-modersmal (dostęp: 15-06-2017)

lub stowarzyszeniom kulturalno-oświatowym w zorganizowaniu tego typu edukacji na terenie szkoły. Warunkiem jest zgłoszenie co najmniej 7 uczniów.[46]

Ocenianie

Dzieci nowo przybyłe w szwedzkiej szkole oceniane są według kryteriów obowiązujących wszystkich uczniów. Nie wypracowano żadnych rozwiązań ułatwiających zdawanie egzaminów dzieciom, które nie władają językiem szwedzkim na odpowiednim poziomie.[47] Rodzi to wiele frustracji wśród uczniów nowo przybyłych, przyczynia się do obniżenia poczucia własnej wartości i może prowadzić do porzucenia edukacji. Dzieci migrantów przyznają, że muszą pracować dużo więcej niż pozostali, a ich wyniki i tak są niezadowalające.[48]

Polskie prawo przewiduje pewne ułatwienia dla uczniów, którym „ograniczona znajomość języka polskiego utrudnia zrozumienie czytanego tekstu."[49] Ułatwienia te dotyczą zdających egzaminy zewnętrzne i polegają m.in. na możliwości wykorzystania odpowiednich środków dydaktycznych (np. słowników) lub wydłużeniu czasu egzaminacyjnego. Uczniowie przystępujący do egzaminu ośmioklasisty mają dodatkowo prawo do otrzymania odrębnych arkuszy egzaminacyjnych, dostosowanych do ich potrzeb.[50]

Wnioski

Szwecja ma dużo większe doświadczenie w przyjmowaniu i edukowaniu dzieci przybyłych z zagranicy, w tym dzieci uchodźczych. System szkolnictwa szwedzkiego wypracował już pewne standardy, jednak ciągłe innowacje i zmiany są wprowadzane w celu poprawy jakości kształcenia. Ten skandynawski kraj oferuje, oprócz dodatkowych lekcji języka, które są standardem również w polskich szkołach, także szereg innowacyjnych rozwiązań wartych uwagi – m.in. kształcenie w języku pierwszym ucznia oraz dodatkowe lekcje języka ojczystego. W ten sposób szwedzki system szkolnictwa stara się ułatwić

---

[46] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 września 2016 r. **§ 21.** 1, Dz.U Poz. 1453**.**

[47] K. Jakacka-Mikulska, A. Botström, Dobre praktyki w przyjmowaniu uczniów nowo przybyłych do systemu edukacji – model szwedzki, [w:] (z)powrotem w Polsce. Poradnik dla osób wracających do Polski (online), Warszawa 2016, s.19-22, dostępny na stronie: http://www.stopociech.pl/s/images/stories/download/Senat_2016_Publikacja_Z_Powrotem_w_Polsce.pdf (dostęp: 15-06-2017)

[48] Nilsson Jenny, Axelsson Monica, "Welcome to Sweden": Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes, [w:] "International Electronic Journal of Elementary Education", 2013, 6(1), 137-164.

[49] Dz.U.1991 nr 95 poz.425, Art. 44zzr.7.

[50] Dz.U.1991 nr 95 poz.425, Art. 44zzr.9-10.

dzieciom korzystanie ze wszystkich zasobów, kompetencji i umiejętności, również tych zdobytych w języku pierwszym. Szkoła w Szwecji promuje wielojęzyczność i stara się przeciwdziałać atrycji języka ojczystego na rzecz języka szwedzkiego. Dzieci migranckie w polskim systemie szkolnictwa rzadko kiedy mają możliwość kształcenia się w swoim języku ojczystym. Warto jednak zauważyć, że polskie prawo edukacyjne zmienia się na korzyść dzieci cudzoziemskich – oferowane są nowe możliwości – np. zatrudnienie pomocy nauczyciela od 2010 roku, możliwość tworzenia oddziałów przygotowawczych od 2016 roku. Niestety problemy finansowe gmin uniemożliwiają wielu szkołom wykorzystanie w pełni tych możliwości.

Bibliografia:

Baker C, *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (4th edition), Multilingual Matters LTD, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney 2006, s. 173-180.

Błeszyńska Krystyna, *Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych – perspektywa szkoły. Raport z badań*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

Jakacka-Mikulska Kazimiera, Botström Anna, *Dobre praktyki w przyjmowaniu uczniów nowoprzybyłych do systemu edukacji – model szwedzki,* [w:] *(Z)powrotem w Polsce. Poradnik dla osób wracających do Polski* (online), Warszawa 2016, s.19-22, dostępny na stronie: http://www.stopociech.pl/s/images/stories/download/Senat_2016_Publikacja_Z_Powrotem_w_Polsce.pdf (dostęp: 15-06-2017).

Januszewska Edyta, *Dziecko czeczeńskie w Polsce. Między traumą wojenną, a doświadczeniem uchodźctwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.

Jędryka Beata, *Status języka polskiego jako drugiego oraz obcego w polskiej szkole,* [w:] „Poradnik Językowy" nr 10/ 2014, s. 42-53.

Klorek Natalia, *Pomoc nauczyciela – szczególna forma wsparcia udzielana szkołom przez organ prowadzący. Przykład warszawskiego Targówka,* [w:] *Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne*, red. N. Klorek, K. Kubin, Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa 2012, s. 203-218.

Nilsson Jenny, Axelsson Monica, *"Welcome to Sweden": Newly Arrived Students' Experiences of Pedagogical and Social Provision in Introductory and Regular Classes*, [w:] "International Electronic Journal of Elementary Education", 2013, 6(1), 137-164.

Źródła internetowe:

Barnen och eleverna, [w:] *Skolverkets lägesbedömning 2017* , raport 455/2017 (online), Skolverket, s.35-46, dostępny w Internecie: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/barn-och-elever-med-utlandsk-bakgrund?_xurl_=http://www5.skolverket.se/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3786.pdf?k=3786 (dostęp: 15-06-2017)

Eurostat: Non-nationals, dostępny w Internecie: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics, (dostęp: 15-06-2017).

Kartläggning av nyanlända elevers kunskaper (online), dostępny w Internecie: https://bp.skolverket.se/web/kartlaggningsmaterial/start (dostęp: 15-06-2017)

Migrationsverket: Asylum applications, Statistics for 2015 (online), dostępny w Internecie: https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Facts-and-statistics-/Statistics/2015.html (dostęp: 15-06-2017)

Mother Tongue Education (online), Skolverket, dostępny w Internecie: http://modersmal.skolverket.se/engelska/index.php/om-modersmal (dostęp: 15-06-2017)

*O szwedzkiej szkole (*online), dostępny w Internecie: *http://www.omsvenskaskolan.se/polska/foersta-tiden-i-skolan/* (dostęp: 15-06-2017)

Reception of Newly Arrived Immigrants, and assessment of previous schooling, przyg. Per Kornhall, Peer learning activity in Sweden, 6-7 April 2016 Stockholm (online), s. 5, dostępny w Internecie: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/pla-stockholm-highlight_en.pdf. (dostęp: 15-06-2017)

Skolverkets kartläggningsmaterial för bedömning av nyanlända elevers kunskaper (online), dostępny w Internecie: https://bp.skolverket.se/documents/10192/19360632/Presentation_Kartl%C3%A4ggningsmaterialet.pdf/2d05463c-3bb7-457e-97b4-2c00f388c9d2 (dostęp: 15-06-2017).

Sprawozdanie z wykonywania ustawy o ochronie międzynarodowej za 2015 rok (online), dostępny na stronie: http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/raport-roczny-ochrona-miedzynarodowa/2015-2/, (dostęp: 01-06-2016)

Statistiska centralbyrån; Population (online), dostępny w Internecie: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/?rxid=9493dca2-f187-4a11-979c-1eeeffc6426f (dostęp: 15-06-2017).

Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever (online), Skolverket, 2016, dostępny w Internecie:https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3038.pdf%3Fk%3D3038 (dostęp:05-06-2017)

Sweden and migration (online), dostępny w Internecie: https://sweden.se/migration/ (dostęp: 15-06-2017)

Akty prawne:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, Dz.U 2017, Poz. 1659, dostępny w Internecie: http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1655/1, (dostęp: 20-10-2017)

Ustawa o edukacji Skollag (2010:800), dostępny w Internecie: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (dostęp:15-06-2017)

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425, dostępny w Internecie: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425, (dostęp:15-06-2017)

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, Dz.U.2017, poz.59. dostępny w Internecie: http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2017/59/1, (dostęp:15-06-2017).